

בית הקברות
בברסלב - מבט
אל אחד מיובליו
של נהר הבוג.
צילום: חגי
חיטרון

היה לבי חלוק מאוד אם לנסוע

דוד אסף

בספרו "מדור דור" (ורשה 1901) כתב צבי הירש ליפשיץ מקובנה: "הנוסע אז דרך עשר פרסאות ומה גם עשרים, היה מתברך ונפרד מאת אהוביו בלב סוער ובנשיקות של פרידה, כנוסע בימינו לאפריקה ולאוסטרליה. ובעיר היו משוחחים ומספרים לאמור: נסע פלוני לעיר פלונית!"

לאורך כל המאה הי"ט נחשבה הנסיעה ממקום למקום להרפתקה מסוכנת מאין כמותה. ואם כך היה לכל אדם מן היישוב, קל וחומר לאישי רוח ודת, שלא הסתפקו בהבט הפיסי של הנסיעה אלא ניסו, ואף הצליחו, למצוא ערך ומשמעות רוחנית גם להכנות לנסיעה, למכשולים הפיסיים, האישיים והמשפחתיים, וכמובן לתלאות הדרך. ובמיוחד כאשר הנסיעה לא היתה סתם כך, אלא נסיעה שתכליתה רוחנית - נסיעה לשם מצווה (כמו למשל נסיעתו של ר' יודל חסיד כדי למצוא שידוך לבנותיו, ב"הכנסת כלה" של ש"י עגנון), נסיעה אל חצר הרבי, נסיעה אל קבר קדוש, ובוודאי הנסיעה לארץ ישראל.

בחסידות ברסלב לבשה הנסיעה ממד רוחני מיוחד, שכן המכשולים הפיסיים והנפשיים שבדרך נתפסו לא סתם כמכשולים, אלא כ"מניעות", דהיינו ניסיונות ומבחנים, שהצדיק - או הקב"ה בכבודו ובעצמו - מעמיד לפני המאמין. יכולתו של המאמין-החסיד להתגבר על המניעות הללו, להמשיך בדרכו ולחתור אל יעדו הסופי - היא מבחנה של האמונה השלמה. מי שעומד בניסיון זה, מובטח לו שיגיע למחוז חפצו ושכרו הרבה מאוד.

פרופ' דוד אסף מלמד בחוג
להיסטוריה של עם ישראל
באוניברסיטת תל אביב

הדגם הקלאסי של "המסע הברסלבי הגדול" הוא נסיעתו החידתית של ר' נחמן מברסלב לארץ ישראל. נסיעה זו, שהתרחשה בשנים 1798-1799, היתה לנקודת מפנה בחייו הקצרים של ר' נחמן (1772-1810), וחוקרים ופרשנים רבים נדרשו לה. בספרו "בעל היסורים" (תל אביב תשמ"א) ניתח אברהם יצחק (ארתור) גרין את הנסיעה הזאת והציגה, בצדק רב, כ"טקס מעבר" של עלייה לרגל, טקס נסיעה והתבגרות שהאדם החווה אותו אינו דומה כלל לאותו אדם שהיה קודם שיצא לדרכו.

הדגם הקבוע של טקסי מעבר הכרוכים בעלייה לרגל - כך לימדונו סוציולוגים של הדת, ובראשם ארנולד ואן-גנפ וויליאם טרנר - נחלק לשלושה חלקים: היציאה מן הבית או מן המצב הנפשי הקודם שבו שרוי "העובר"; ההליכה אל המקום הקדוש; ההגעה אל המקום עצמו. בכל אחד מן המצבים הללו חווה "העובר" מציאות נפשית ודתית שונה. כך למשל, המהלך בדרך נעדר הגנה שמצויה בביתו הקבוע, וממילא הוא חשוף לסכנות רבות - פיסיות ודמוניות - שעליו לדעת כיצד להתגונן מפניהן. לעומת זאת, לאחר שהגיע אל מחוז חפצו הוא נטען באנרגיות חדשות לחלוטין המצויות באתר הקדוש, והן שהופכות אותו לסוג אחר לחלוטין של אדם. דגם זה ניתן ליישמו גם על סיפורי חסידים ההולכים בדרך אל הרבי או אל יעד דתי אחר, ועל השינוי הרוחני והנפשי שחל במצבם עם שובם למקום שממנו יצאו למסעם. ואכן, המחשבות על הנהגת עדה ועל בשלותו האישית לתפקיד זה פקדו את ר' נחמן רק לאחר ששב מארץ ישראל.

כל המניעות והמכשולים הרי אינם בטבע חמש - חסיק ר' נתן חנמירוב, תלמידו של ר' נחמן מברסלב - אלא טמונים בעמקי תודעתו של האדם ("מניעות המוח" (בלשונו), ומרגע שהספקות הותרו, הרי שהמאמין עמד בהצלחה בניסיון שהופל לפתחו

על מסעו רב התהפוכות של ר' נחמן חזר - דור אחד מאוחר יותר, בשנת 1822 - תלמידו וסופרו ר' נתן שטרנהרץ מנמירוב (1780-1844), שבזכותו נשתמרה בידו מורשתו הספרותית של ר' נחמן. בעוד שר' נחמן כתב רק מעט, הרבה ר' נתן לכתוב, וכמעט בכל תחום ששלח בו את ידיו חידש סוגות ספרותיות שלא היו מקובלות קודם לכן בעולמם של חסידים ויראים (למשל, חיבור תפילות מקוריות). בחלק השני של חיבורו האוטוביוגרפי "ימי מהרנ"ת" [=ימי מורנו הרב נתן; ומובן שלא הוא היה זה שנתן את הכותרת], שילב ר' נתן תיעוד כמעט כפייתי

של השלבים המדוקדקים שקדמו לנסיעתו לארץ ישראל. לדבריו עשה כך מתוך חיבת ארץ ישראל, אך מה שנדמה בעיני הקורא כפירוט מייגע, לאמתו של דבר אינו אלא קצה-קצהו של מה שבעיניו היה ראוי להיכתב: "להיות יקר בעיני מאד כל פסיעה ופסיעה שזכיתי לילך ולנסוע בשביל הנסיעה לא". כי היה לי מניעות רבות בלי שיעור בכל יום ויום ובכל נסיעה ונסיעה שהיתה נוגעת לעניין הנסיעה לא", עד אשר יכלו המון יריעות לפורטם".

ר' נתן ראה בנסיעתו לארץ ישראל מעין שחזור של נסיעת רבו, וממילא ייחס לכל שלב בנסיעה ובהכנות לה ערך רוחני רב. הוא רשם אפוא את כל הפרטים והותיר בידו מסמך אוטוביוגרפי מרתק. הנה לדוגמה קטע אופייני מיומנו, ובו מספר ר' נתן על נסיעתו מביתו שבברסלב אל אומן הסמוכה, מקום קבורתו של רבו נחמן. ר' נתן ביקש, כמנהגו בכל שנה, לפקוד בערב ראש חודש

ציון קברו של ר' נתן מנמירוב בברסלב. צילום: חגי חיטרון

**ונסעתי בעת
הרוח סערה
הגדולה
והוכרחתי ללון
בכפר אחד, ושם
היה המוכסן
שיכור גדול
מאד אבל קיבל
אותנו בסבר
פנים יפות**

ודרכים מסוכנות, אכסניות מפוקפקות שבהן מצויים גויים אלימים או שיכורים. אך המכשול הגדול מכולם הוא הספק הפנימי בטעמה של הנסיעה ובצדקת הדרך (תרתי משמע). הספקות אוכלים ומנקרים בכל פינה טובה, גם בלבו של גדול המאמינים, אך ר' נתן, שחותר בהתמדה אל היעד, מצליח - אמנם בקושי, אך מצליח - למצוא בכל מכשול שכזה גם נקודות זכות. סופת השלג, שגרמה לו הרהורי חרטה ורצון לשוב לאחוריו, הביאה אותו לבסוף אל כפר נידח ואל בעל אכסניה שיכור. מן הסיפור לא ברור אם החוכר השיכור הוא יהודי או גוי, אך מכל מקום ר' נתן שמע מפיו דברי שבח והלל לאמונתם של היהודים ולאמונתם של חסידי ברסלב. דברי השיכור גרמו לר' נתן שמחה עצומה, והרי שמחה - כפי שהוא מודה בכנות - היא הדלק העיקרי המניע אותו בעבודת ה' שלו.

גם אחר כך דרכו אינה קלה. הוא מגיע סוף סוף לעיירה הייסין ומתעכב בה בשל השלגים. הפסקה זו, שמלכתחילה נכפית עליו ומאיימת להסירו מן הדרך, סופה שהיא מביאה עמה נחת וקורת רוח. בעיירה יש עדה קטנה של חסידי ברסלב, והשהות עמם מאפשרת לר' נתן לא רק להתפלל בקרב "אנשי שלומו" אלא גם התבוננות עצמית, אמירת דברי תורה והפנמה מחודשת של דברי רבו. תורתו של ר' נחמן בעניין המדרגה הרוחנית העצומה שזוכים לה המגיעים לארץ ישראל, היא ששכנעה את ר' נתן לחלוטין כי אין מקום לספקותיו. כל המניעות והמכשולים אינם הרי בטבע ממש - הוא מסיק - אלא טמונים בעמקי תודעתו של האדם ("מניעות המוח" בלשוננו), ומרגע שהספקות הותרו, והתודעה שלמה, הרי שהמאמין עמד בהצלחה בניסיון שהוטל לפתחו. ההתמודדות עם המניעות תהיה מעתה קלה יותר, והדרך אל היעד נפקחת לאורך...

ביום ד', כ"ג בסיון תקפ"ג (12 ביוני 1822), כחמישה חודשים לאחר שיצא למסע הגדול מאוקראינה לארץ ישראל, יצאו ר' נתן וחברו ר' יהודה אליעזר שנלווה אליו, למסע חמורים לילי מצידון דרומה, אל גבולות הארץ המובטחת: "ואז בלילה ישבנו על החמורים והלכנו כל הלילה עד ערך ב' שעות על היום, ובלילה זאת נכנסתי לגבול א"י בוודאי [=כלומר, לגבולות הקדושה הוודאית של ארץ ישראל]. והיה לנו שמחה גדולה". למחרת הגיע ר' נתן לעיר הקודש צפת.

ר' נתן שהה בארץ ישראל כשישה שבועות, אך גם חזרתו הביתה לוותה בהרפתקאות רבות שעליהן הוא מדווח בספרו. באמצע חודש כסלו תקפ"ג, כעשרה חודשים לאחר שיצא לדרכו, שב ר' נתן לביתו בברסלב. וכך סיכם הוא בתמציתיות מאופקת את חוויותיו מן המסע הגדול: "ביום ה' פרשת וישלח באתי לביתי בשלום ובשמחה, והכל קבלונו בשמחה גדולה. ב"ה אשר עד כה עזרני. עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ה' אלהינו, שזכינו בחסדיך ונפלאותיך הגדולים להביאנו לארץ ישראל ולהחזירנו לבתינו בשלום"....

שבט את קבר רבו הנערץ, אך הימים היו ימי חורף אוקראיני קשה, הדרכים משובשות ובוציות, והנסיעה קשה מנשוא. ר' נתן כבר ידע בלבו שנסיעה זו היא ראשיתה של הנסיעה הגדולה לארץ ישראל, ואף על פי כן לכו לא גילה זאת לפיו: "לא הגדתי לשום אדם שיש סברא בדעתי שבנסיעה הזאת אסע לאדעס [=אודסה] ומשם לא". ובאמת גם אני בעצמי לא הייתי יודע בכיורר אם אזכה לזה, כי הייתי עדיין מסופק מאד". את חוויותיו עד שהגיע לאודסה ועלה על האונייה שעתידה להביאו לבסוף לארץ הקודש, כתב ר' נתן "על הספינה", בדרכו מאלכסנדריה לציידון.

וכך פתח את היום (בסוגריים מרובעים הסברים והשלמות שלי):

יום ה', כ"ד בטבת תקפ"ב [=17 בינואר 1822], נסעתי מביתי [שבברסלב] לאומאן. ולא היו עגלות מצויות מחמת קלקול הדרך. והוכרחתי לשכור עגלה רק להייסין [=עיירה סמוכה שבאמצע הדרך]. ותיכף ששכרתי העגלה נעשה רוח סערה גדול עם שלג שקורין זאוורעכע [ביידיש: זאוורעכע, כלומר סופת שלג], והיה לבי חלוק מאד אם לנסוע. וה' יתברך עזרני לנסוע. ונסעתי בעת הרוח סערה הגדולה והוכרחתי ללון בכפר אחד, ושם היה המוכסן [כלומר, החוכר בעל האכסניה] שיכור גדול מאד. אבל קיבל אותנו בסבר פנים יפות ועשה סעודה עבורנו והפליג לדבר בשכרותו מיקרת חשיבות קדושת ישראל, ומיאס מאד להתלוצץ מאד מאמונתם של עכו"ם [=עובדי כוכבים ומזלות; כלומר נוצרים]. ואצל השולחן ישבו אנשי הייסין [=כלומר, חסידי ברסלב תושבי הייסין], ושיבח בפניהם את אדמו"ר ז"ל [=ר' נחמן] ואנשיו, ושימח אותי קצת ע"י שכרותו ודבריו (וזה ידוע לנו שעיקר ההתחזקות, בפרט התחזקות שלי, הוא רק ע"י שמחה).

משם נסעתי ביום ו' בבוקר השכם להייסין. והיה בדעתי לשכור משם עגלה לטעפליק לשבות שם ש"ק [=שבת קודש]. אך מגודל השלג ושאר טעמים נתעכבתי שם בהייסין, והייתי שם משובתי ש"ק. והתפללתי בביהמ"ד [=בבית המדרש]. ות"ל [=ותהלה לאל] היה לי נחת קצת באותו שבת. כי היו קצת אנשים אצלי ודיברתי עמהם מתורתו של רבינו ז"ל.

ביום א' אכלתי שם באכסניא שלי אצל ר"י [=ראובן יוסל] סעודת שחרית, ובתוך שיחתנו באתי לתוך התורה של אריכת אפים שזוכין על ידי א"י [=דברי ר' נחמן בנושא מידת הסבלנות נדפסו בליקוטי מוהר"ן, תורה קנ"ה]. וחזרתי שם לפנייהם כל התורה הזאת בביאור נפלא ושיחה נאה המביאה לידי מעשה. וגם זה חיזק דעתי מאד שהיתה חלוקה מאד [=כלומר, שהיה ר' נתן מפקפק בינו לבין עצמו אם אכן רצויה היא נסיעתו לארץ ישראל].

והכלל [=והמסקנה], שעיקר מניעות שלי היו מניעות המוח, שהיתה דעתי חלוקה מאד מאד מחמת כמה ספיקות ופחדים. וא"א [=ואי אפשר] לבאר חלוקות הדיעה שלי בכתב".

(ימי מהר"ת, חלק ב, סימן כ, בניברק תשט"ז, עמ' 179-178).

ר' נתן ממשיך לתאר בפרוטרוט את חוויות הנסיעה, היכן עצר והיכן שבת, עם מי דיבר ואצל מי התאכסן, אך דומה שבקטע שהבאנו מצוי כבר העיקר. המכשולים שעומדים לפני היוצא מחיק משפחתו ומביתו המוגן אל הדרך הבלתי מוכרת הם רבים ומאיימים: פגעי מזג אוויר, סופות שלגים